

KÜLÖNFÉLÉK

Lotz János Budapesten

A Magyar Nyelv 93. kötetének (1997.) 381—2. lapjain „Adalék az I. Nemzetközi Magyar Nyelvészeti Kongresszus történetéhez” című beszámoló jelent meg az 1966 szeptemberében Debrecenben tartott kongresszusról. Ott a nemzetközi kapcsolatok kibővítése érdekében javaslat született arra, hogy Klara Majtinszkaja (SzU) és Lotz János (USA) hazai szerveink részéről magasabb tudományos kitüntetésben részesüljenek, mivel addigi tudományos munkásságukkal, egyetemi oktatói tevékenységükkel és emberi magatartásukkal erre a legteljesebben rászolgáltak.

Az MTA Nyelvtudományi Intézete fennállásának 50. évfordulója alkalmából KISS LAJOS írt méltatást az intézet munkásságáról (Bp., 2000.), amelyben Lotz János szerepére is kitért: „Lotz János szervezésével megindult a nyugati kapcsolatok kiépítése” (7). Hogy e mondat ilyen rövid lett, ennek magyarázata feltehetően a terjedelmi korlátokban keresendő. Lotz János tevékenysége mégis részletesebb és árnyaltabb kifejtést kíván. Emlékeztetni szükséges arra, hogy a Nyelvtudományi Intézet a hazai, „budapesti iskolának” is nevezett nyelvtudományi hagyományok ápolása mellett fontosnak tartotta a külföldi nyelvészeti irányzatokkal, kutatási módszerekkel való megismerkedést és ezek lehetséges alkalmazását is. S ez nemcsak a szomszédos országokban, hanem a nyugati (ide-

értve amerikai) államokban kibontakozott nyelvészeti törekvésekre is vonatkozott. Így érlelődött meg a hazai nyelvészek körében az amerikai nyelvtudományi iskolák képviselőivel történő kapcsolatfelvétel kívánalma. Ebben a folyamatban jutott fontos szerephez a dunántúli származású Lotz János, a stockholmi Magyar Intézet igazgatója, aki a háború után az USA-ban telepedett le. Legfontosabb magyar nyelvészeti munkája: JOHN LOTZ, *Das ungarische Sprachsystem*. Stockholm, 1939. (Reprint: Thomas A. Sebeok — Gyula Décsy gondozásában. Bloomington, 1988.)

A nyugati kapcsolatok építésében segítségünkre volt Robert Auty angol szlavista professzor is, aki a Nemzetközi Filológiai Társaságba (FILLM: Fédération Internationale des Littératures et Langues Modernes) való belépésünket készítette elő.

Az alábbiakban a fentiek alátámasztására Lotz Jánosra vonatkozó néhány levél és feljegyzés szövegét teszem közzé.

„Magyar Intézet. Ungerska Institutet vid Stockholms Universitet. Stockholm, 1963. VI/14
Kedves Péter!

Mégegyszer szeretném megköszönni Neked azt a sok szívességet, mellyel elhalmoztál Budapestben. Nagyon örülök, hogy megismertelek és, remélem, a jövőben többször lesz alkalom arra, hogy találkozzunk.

Szeretném itt megismételni, hogy a legnagyobb örömmel járulnék hozzá, ha szükség lenne rá, az intézet munkájához, akár névtelenül, ha ez látszanék a legjobb megoldásnak, akár névvel, ha ezt gondolnád jobbnak.

Ortutay érdekes tervekről beszélt a finnugor tanulmányokkal kapcsolatban. Steinitzet és Szent Iványi Bélát láttam Berlinben. Az Akadémián ott igen érdekes nyelvészeti munka folyik.

Holnapután indulok már vissza és 25-én érkezünk New Yorkba. A bürokrácia sajnos megnyomorította az én európai tartózkodásom végét.

Feleségem is üdvözlétet küldi ismeretlenül...

Még egyszer szeretettel köszönt
János.”

„ACLS. American Council of Learned Societies.

345 East 46th Street (at United Nations Plaza), New York 17, New York...

1963. október 6

Kedves Péter!

Szeretnék beszámolni Neked különböző dolgokról. (Talán ezen a héten találok majd egy magyar gépirónót s akkor majd részletesebben írok.)

Beszéltem a W-G.-alapítvány kutató igazgatónőjével, Fejős Pál özvegyével, a magyar nyelvi konferenciáról és a spectográfról. Elyben az alapítvány hajlandó lenne 1965 június első felében egy magyar nyelvi nemzetközi konferenciát rendezni Wartensteinben (ez Bécsújhelytől délre van — nem messze). A konferencia nyelve magyar lenne s a következő résztvevőkre gondoltam: innen Austerlitz, Juhász, Sebeok, Garvin és én, Szovjetúnióból Majtinszkaja és esetleg Franciaországból Sauvageot s Magyarországról még 8—10 résztvevő. A tárgya a konferenciának a magyar nyelv szerkezete lenne, elsősorban nyelvtan, de lexikológia és fonétika is. — A spectográf közvetlen megküldése valószínűleg lehetetlen lenne innen s ezért, ha a terv létrejön, a mi munkacsoportunk kapná meg a fenti konferenciával kapcsolatos kutatásra és mi adnánk át valamilyen megállapodás keretében a gépet a Nyelvtudományi Intézetnek.

Gondolkoztam arról is, hogy milyen nagyobb tervet lehetne megvalósítani Nátatok (melynek egy részébe esetleg innen is belekapcsolódhatnánk):

1. Összehasonlító ugrisztika (vogul—osztyák—magyar). Ilyen terv egyetlen összehasonlító területen nem volt tudtommal, egy nyelvcsalád egy csoportjának rendszeres feldolgozása (Steinitz-nek és Ortutaynak is említettem a tervet).

2. A magyar köznyelvi használat (messük v. metszük, a hosszú *i* tényleges használata, ingadozások, gyakoriság). Ez a nyelvjárási anyagnak lenne a megfelelője és véleményem szerint nélkülözhetetlen alapja a tanításnak, nyelvhelyességi munkáknak, helyesírási szótáraknak stb.

3. Strukturális nyelvtan.

4. Magyar nyelvészeti bibliográfia.

5. Nyelv- és hangstatisztika. (Ezt a területet kár lenne átengedni a matematikusoknak teljesen.)

A fenti 2.-ről Ország Lászlóval többször is beszélgettünk, ő majd beszámol hazatérte után. Ne haragudj, hogy ilyen röviden írok s nagyon hálás lennék, ha rövidesen hallanék a Te véleményedről különösen az első ügyről.

Barátsággal köszöntöm az intézet tagjait és Téged is

L. János

P.S. Nagyon köszönöm még egyszer a két könyvcsomagot. Mit adhatnék cserébe?"

„Feljegyzés

az MTA Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya részére

LOTZ János professzor

magyarországi látogatása során megismert nyelvtudományi terveiről

MTA Nyelvtud. Int. 184/1963

[...] Lotz János kívánatosnak tartaná a stockholmi egyetemre magyar lektor küldését, olyan kutatónak a jelölését, aki később a tanszék vezetését is átvehetné. Ennek a megvalósításában segítségünkre lehetne a bölcsészeti kar jelenlegi dékánja és maga Lotz János is, aki egyben a stockholmi magyar intézet „inspektora” is. Hasonlóképp lehetségesnek tartaná — értesülései szerint — a dánokkal való kapcsolatok kiépítését is (magyar lektor küldését).

A Columbia egyetem magyar tanszékének várható örököse, Juhász Ferenc, akit Lotz János kiváló grammatikusnak tart. Fontosnak tartaná, ha Juhász 1964-ben néhány hónapra (amerikai költségen) Magyarországra jöhetne tanulmányútra a magyar hangsúllyal foglalkozó témájának kidolgozására.

Az urál-altaji program keretében 1964 nyarán Bloomingtonban konferenciát rendeznek a grammatika elvi kérdéseiről. A vita középpontjában, fókuszában a magyar nyelv áll. Örömmel fogadná, ha ezen a vitailésen két magyar nyelvész (leíró grammatikus) is részt vehetne (az urál-altaji program költségén).

1965-ben a bloomingtoni konferencia folytatásaként vitaülés rendezésére gondol Wartensteinben (Ausztria), illetőleg Magyarországon a magyar leíró grammatika problémáiról. Ezen az amerikai nyelvészek (Lotz, Sebeok, Austerlitz, Lees) kívül részt vehetne egy-két európai nyelvész és természetesen a magyar grammatikusok is.

Lotz János 1939-ben megjelentette a magyar nyelv rendszerét tárgyaló, úttörő jelentőségű „Das ungarische Sprachsystem” című művét (Stockholm, 1939, 296). Most e műve átdolgozott kiadását készíti elő, s ehhez örömmel venné a magyar nyelvészek kritikai megjegyzéseit, segítségét. E célból 1965-ben saját költségén el szeretne jönni Magyarországra néhány hónapos tanulmányútra (anyagkiegészítés, stb. céljából).

Szó esett a tanár-csere lehetőségéről, ösztöndíjasok kiküldetéséről, érintettük továbbá a kölcsönös könyvismertetések kérdését. (Lotz maga például az Értelmező Szótár ismertetését vállalta.)

Stockholmban Lotz János a „Bibliotheca Hungarica” sorozat megindítását vette tervbe. Használó angol nyelvű sorozat megindításáról volt szó tudtommal a Bernát György elvtárrsal folytatott beszélgetésen is.

Lotz János professzor az USA egyik vezető nyelvésze. A fonetikának, a grammatika elméletének és az általános nyelvészetnek kiváló művelője. A hazai viszonyokat tekintve különösen jelentős, hogy Lotz professzor — a nálunk erősen lemaradt — modern irányzatoknak nemcsak alapos ismerője, hanem egyben elismert művelője is. Lotz János prof. amelelt alapjában magyar nyelvész, a magyar nyelvészetnek legjelentősebb külföldi reprezentánsa. A vele való kapcsolatok kiépítését feltétlenül hasznosnak és kívánatosnak tartom. Javaslataival, a kapcsolatok kiépítésének említett formáival egyetértek.

Szó volt egyebek között közös kutatási témák felvételéről is. Ilyenre pl. a fonetikai kutatások területén lehetne gondolni. Ez számunkra azért lenne jelentős, mivel az igen költséges és a legmodernebb műszereket igénylő laboratóriumi vizsgálatokat számunkra elvégeznék [...]

Király Péter s. k.
az MTA Nyelvtudományi Intézetének igazgatóhelyettese.”

„1963. december 11-én.

L o t z J á n o s
professzor úrnak
New York

Kedves János!

Mindenekelőtt elnézésedet kérem, hogy kissé későn válaszolok. Remélem azonban, hogy időközben megkaptad azt a képeslapot, amelyen aziránt érdeklődtem, hogy 1964-ben el tudnál-e látogatni Magyarországra. (Közbevetőleg jegyzem meg, hogy erre a mai napig nem kaptam választ.)

Az együttműködésről írt leveledet többeknek megmutattam. Mindenkinél igen tetszett és az abban foglaltaknak nagyon örültek. Én is úgy látom, hogy az Általad fölvetett területeken a tudományos együttműködés nemcsak lehetséges, hanem kívánatos is lenne. Úgy hiszem azonban, hogy ezeknek a konkretizálására az lenne a legmegfelelőbb alkalom, ha ismét ellátogatnál hozzánk, és akkor személyesen megvitathatnánk a részleteket. (Igen szeretnénk, ha jövőre meghívással kapcsolatos elgondolásunk megvalósulhatna.)

Jónak tartjuk az 1965 júniusában Wartensteinben rendezendő magyar nyelvészeti konferencia gondolatát. Ezzel kapcsolatosan megemlítem, nálunk is felvetődött az a gondolat, hogy 1966-ban nagy nemzetközi konferenciát rendeznének a magyar nyelv problémáiról. Úgy szeretnénk, hogy ezen mindenki, aki a magyar nyelvvel foglalkozik és a magyar nyelv iránt érdeklődik, résztvehessen.

A magyar nyelvtudomány éves bibliográfiája már készül. Decemberre jelenik meg az 1962. évi anyag könyvészete. Ezt a következő években rendszeresen megkapjátok tőlünk.

A magyar strukturális nyelvtanra vonatkozó tervekkel is teljes egészében egyetértünk. Ezzel kapcsolatosan legyen szabad megjegyeznem azt, hogy e téren elsősorban Tőled várjuk a segítséget, útmutatást, sőt én személy szerint remélem, hogy strukturális grammatikád átdolgozott, bővített kiadását nemsokára olvashatjuk.

Az intézetben változatlan lendülettel folyik a munka. A napokban tartottuk, illetőleg tartjuk meg a Szinonima-szótár, a Kéziszótár és a Magyar Nyelvművelő Kódex elvi és szerkesztési problémáinak megvitátását.

Elutazásod után nálunk járt még Sebeok Th., Austerlitz E. és R. Jakobson professzor. Igen örülünk, hogy alkalmunk volt velük megismerkedni és előadásait hallani.

Engedd meg, hogy Neked és kedves Családodnak kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog újévet kívánjak.

Baráti üdvözléssel:
[szignóval: Király Péter]”

„Columbia University in the City of New York. New York 27. N.Y.
 Department of Uralic and Altaic Languages
 1964, július 26

Kedves Péter!

Mégegyszer szeretném megköszönni Neked sok kedvességedet és figyelmességedet Magyarországon. Én nagyon örülök, hogy legalább pár hétig ott lehettem és reméljük, hogy a nem túl távoli jövőben megismételhetem a látogatást hosszabb időre.

New Yorkba rendben megérkeztem [...] Feleséggel beszéltem az esetleges magyarországi látogatásról. Őt nagyon érdekelte a dolog és szeretne elmenni, ha meg lehet rendezni.

A visszatértem utáni pár héten főként a felgyülemlett adminisztrációs kérdésekkel vesződtem, főként a Ford Alapítvánnyal kapcsolatban. Őket igen érdeklí az alkalmazott nyelvészet támogatása, amit igen tágan értelmeznek. Minden remény megvan, hogy az ősz folyamán felajánlanak egy kb. \$1,000-os könyvtártámogatást, egy spectográfot, és pár rövidebb külföldi tanulmányutat. Az idei akció során Szépe, Fónagy, Országh és ha ideszámítjuk mint fonétikust Tarnóczy kaptak ösztöndíjat. Erről majd bővebben szeptemberben.

Holnap megyünk Kaliforniába egy hónapra. Szabadságnak terveztem, de sajnos elmaradtam a munkámmal és majd a nyelvtanon kell dolgoznom.

Még egy „hivatalos” kérdésem lenne. Az akadémiai meghívást kinek kell megköszönnöm? A meghívót I. Szabó „Dep. Secretary. General” írta alá.

Melegen köszöntöm Erzsikét és a kollégákat és Téged is barátsággal és szeretettel üdvözöl

L. János

PS. Juhász Jóskának külön add át üdvözetemet. Sajnálom, hogy tőle nem tudtam személyesen elköszönni.”

KIRÁLY PÉTER